

Тале музыкант, Марий АССР-ын калык артистше Павел Степанович Тойдемар (Стекольщиков) Морко район, Кожлаер ялыште 1899 ий пеледыш тылзын 14 кечыштыже кресаньык ешеш шочын.

Изи Павылын йоча годсо жапше пеш нелын эртен. Вич ияшыж годымак ава деч посна кодын. Ачажат чаманыде пашам ыштыктен. Модын-воштыл коштмо, юарлыме жапшат лийын огыл. Тыгай йӱсӱ пагытыште икте куандарен: ачаже марий калык инструмент дене талын шоктен моштен. Чонлан неле годым, але кунам кумылжо нӱлтшӱ лийын, ачаже кӱсле, шӱвыр, шиялтыш, гармонике дене тӱрлӱ семым луктын. Лач тунам веле Павыл чыла йӱсӱ-кочым монден, шулен каен, шоктымыжым колыштын. Ушыштыжо тӱрлӱ сӱрет сӱретлалтын, ачажат тынар осалла чучын огыл. Изинекак сем аланыште кушшо эрге шкежат, шылын, шолып шокташ тунемеш. Адакшым пӱртӱс пуымо мастарлыкше да чыла палаш, тунемаш тыршымыже шижалтыныт.

Кушкын шушо икшыве шке ялыштыже пеш тале гармонист лиеш. Туге гынат, сем деке шӱманше Павыл тидын дене ок серлаге, моло марий семӱзгар-влак декат чоңжо шупшеш. Кӱсле ден шӱвырым шке кидше денат ышташ пижеш. Но пеш сайынжак ок лек.

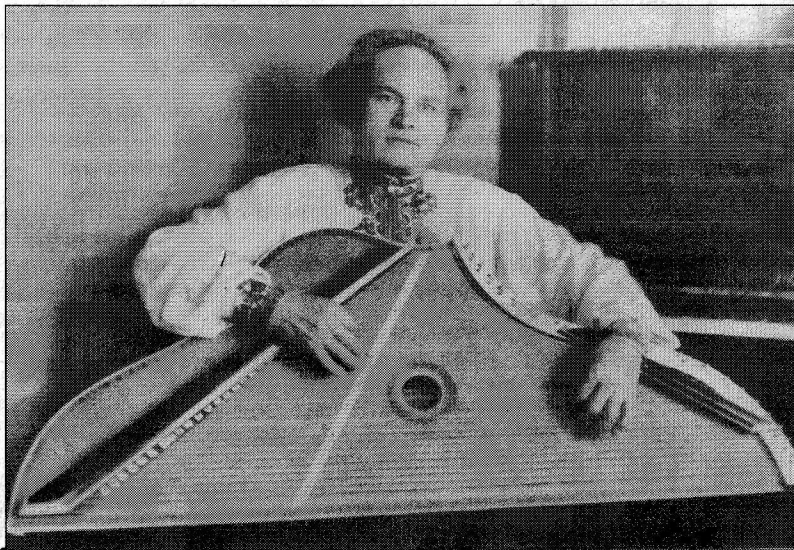
1919 ийыште Павел Степанович Йошкар Армыйш кая. Казаньыште служитлымыже годым коло ияш качымарий икымше гана ликбезыште кидышкыже букварым куча. Салтакыште лийме кум ий жап арам ок эрте, ликбезым сайын тунем пытара. Тудо жапыште пырля лийше салтак ден командир-влакат Павел Степановичын кӱсле да шиялтыш дене мастарын шоктымыжым паленыт да йӱратен колыштыныт. Тыгай мастарлыкшылан рвезе ик гана веле огыл премий да тауштымашан серыш дене палемдалтын.

Службо жапат эрта. Угыч шочмо марий кундемыш пӱртылмӱ пагытат толын шуэш. Павылын шке ялыш толмыжат шуын огыл. Вет тушто адакат осал ача дене вавиймаш вуча. Пӱртылмакат, ача дене эрге кокласе кыл огеш тӱрлане. Рвезын ушыштыжо эреак ик шонымаш пӱрдеш: "Кузе тышеч каяш да сем аланыште чонлан келшыше пашам муаш ыле. Адак кузе шке суртым, шке шочмо вер-шӱрым кудалтен каат?"

Вашке Павел Степановичлан пиал шыргыжеш.

на, калык музыкант семын тыршаш тӱнгалеш. Тыге паша дене индыралт илыше марий рвезын творческий паша корныжо тӱнгалеш. Павел Степанович сцене декат шӱмангеш, садлан артист лиэш тунемаш шонен пышта.

1927 ийыште Марий кугыжаныш театр пеленысе студийыш логалеш, тушто шинчымашым

ЛӱМЛӱ МУЗЫКАНТ — КАЛЫКЫН ЧОНЫШТЫЖО

погаш тӱнгалеш. Тунемме жапыште марий композитор И.С.Ключников-Палантай дене палыме лиеш, а тудо самырык рвезылан профессиональный музыкылан тунемаш кӱлмӱ нерген ойла да польшым пуэн шогаш мутым пуа. Чаманаш логалеш, композиторын ӱмыржӱ кӱрылтеш. Туге гынат, композиторын пуымо урокшо П.С.Тойдемарын илышыштыже келге кышам коден. Тудо сем мастарлыкым шуараш кӱлынак пижеш: нотный грамотым тунемеш, марий сем-влакым возгалаш тӱнгалеш, тунемме заведенийлаште хорым пога.

Тиде жапыштак актёр, режиссёрын польшкалыкшыже, калык инструмент дене шоктышо семынак тырша. "Туныктым паша" журналыште "Как организовать деревенский театр" статьяже савыкталтеш. 1927 ийыште "Марий Кужер"

лыкше дене калыкым куандарен. "Востоккино" студийыште режиссёрын польшкалыкшыжлан ышта да шке шоктымыжым граммофон пластинкылашке воза. Паша музыкантын шуко жапшым налеш, садлан тунемым кудалташ логалеш. 1937 ийыште Новосибирск олашке эстраде артист да радио редактор семын каяшыже перна. Ындыжым марий сем Сибирь кундемыште йонга. 1940 ийыште шочмо Йошкар-Олашыже Искусство шотышто комитетын ӱжмыжӱ почеш Марий кугыжаныш филармоний пеленысе кӱслезе ансамблым вуйлаташ тӱнгалеш. Ансамбль Совет Ушемын тӱрлӱ верлаштыже лийын да нуным калык уло кумылын вучен. Тидын дене П.С.Тойдемар серлаген огыл, тудын ончылыно вес задаче шоген: чыла марий калык инструментым иктеш ушен, марий оркестрым погаш. Чаманаш логалеш, тале вуйлатышын шонымашыже Кугу Отечественный сар тӱналмылан кӱра кӱрылтеш.

Сар жапыштат муро сем айдемым куандарен, чоңжым лыпландарен. 1943 ийыште эстраде бригадым чумырат да вуйлатышылан П.С.Тойдемарым шогалтат. Сар тӱналтыште "Марий коммуна" газетеш теве тыге шарналтен возен: "Наша цель была ясна, нам предстояло обслуживать воинские части, выполнять ответственные задачи. На нас, артистов, марийский народ возложил большие надежды, и мы должны были оправдать это доверие. Всюду наши концерты сопровождались огромным успехом. Были дни, когда нам приходилось давать по 6-8 концертов в сутки. Нередко марийские песни

и наигрыши звучали под гул артиллерийской канонады, под вой и свист авиационных бомб...".

Элна нунын пашаштым кӱкшын аклен, фронтовой бригадын вуйлатышыже П.С.Тойдемар да ойыртемалтше артист-влак орден да Йошкар шӱдыр медаль дене палемдалтыныт. Правительстве 1944 ийыште музыкант Павел Степановичлан Марий АССР-ын сулло артистше, вараже 50 ияш лӱмгечыж да творчестве пашажлан 25 ий темме лӱмеш Марий АССР-ын калык артистше чап лӱмым пуэн.

Совет Ушемын шуко верлаштыже марий сем йонгалтын. Тыге мемнан землякна, мастар артист, музыкант уло эллан шке шочмо кундемжым чапладарен. Тудо музыкант коклаште калык артист лӱмым эн первый сулен налын. Шке

Вашке Павел Степановичлан пиал шыргыжеш. 1924 ийыште самырык Марий автономный республикын районлаже мучко Йошкар-Олаште почылтшо Куснылшо марий театр гастроль дене коштын. Вуйлатышыже Н.А.Смирнов лийын. Кожлаер ялышке нине артист-влак август тылзе мучаште толыныт.

Шып леве кас шоген. Артист бригаде толмо нерген увер тыманмеш шарлен. Калык моткоч йывыртен. Вет нунын ялыш икымше гана марий артист-влак толыныт. Мастер-влак калык ончык лекташ ямдылалтыныт. Лач концерт тўналшаш годым, кўслем сакалтен, 23-24 ияш самырык рвезе худрукым кычалын коштын. Тыге П.С.Тойдемар республикын ик эн палыме гармонистше, фольклористше, Марий кугыжаныш театрлан негызым пыштыше Никита Алексеевич Смирнов дене палыме лиеш. Эрлашыжым самырык музыкант моло яллашке артист бригаде дене гастрольыш тарвана. Пўртылмекше, Краснококшайск олашке илаш куснаш пенгыдын шонен пышта. Шыжым, пасу пашам пытарымеке, Павыл шке шочмо суртшым коден, Калык пўртыш вашка. Варажым куснылшо театр пеленысе труппыш уш-

нак организывать деревенский театр ставил же савыкталтеш. 1927 ийыште "Марий Кужер" лўман икымше марий кинофильм экраныш лектеш. Тушто Павел Тойдемар ик эн тўн рольым - самырык кўслезе рвезым модеш.

Студийыште пашам ыштыме годым артист семынат шке мастарлыкшым ончыкта. Тыге Сергей Григорьевич Чавайнын "Мўкш отар", "Илыше вўд", "Акпатыр", "Кайыклудо" да моло марий драматург-влакын возымо пьесылаже почеш шындыме спектаклыште мастар артист улмыжо шижалтеш. Герой-влакын кўргў чоныштым устан почын пуа. 1930-шо ийлаште марий театр Москва олаште Совет Ушем мучко эртыше сымыктыш олимпиадыште мастарлыкшым ончыкта. Павел Степанович артист семынат, музыкант семынат выступатла. Сенымаш дене пўртылмекыже, умбакыже Москвасе Октябрь революций лўмеш музыкальный техникумын семўзгар пўлкаштыже шинчымашым пога. Пўрымаш адакат Павел Степановичым тале композитор Я.А.Эшпай дене вашышта. Лач тидын годым композитор Всесоюзный национальный вещанийыште редакторлан тыршен. Ындыжым марий музыкант радио передачылаштат, тўрлў моло концерлаштат шке мастар-

лык артист лўмым эн первый сулен налын. Шке кидше дене ятыр семўзгар-влакын модельыштым вашталтылаш да саемдаш тыршен. Чаманаш логалеш, тыгай кўсле республикыштына шагал кодын.

1958 ий 18 апрельыште гастроль жапыште Павел Степанович Тойдемарын ўмыржў лугыч лийын. Тудын шуко шонымашыже да планже шукталтде кодын.

Шке илышыжым, вийжым, мастарлыкшым марий музыка тўвыралан пўлеклыше Марий АССР-ын калык артистше П.С.Тойдемар калыкын шўмыштыжў да ушыштыжо курымешлан коদেশ.

Кызыт Морко районысо Кожлаер тўн школ П.С.Тойдемарын лўмжым нумалеш, Йошкар-Оласе Советский уремыште 147-ше пўрт воктене мемориал онгам почмо. Самырык тукым илышыже да творчествожым пален, шымлен шога.

П.Н.Никифоровын
"П.С.Тойдемар" книгаже,
"Марий Эл" газет да интернет гыч налме
материал негызеш Кокласола ял книгагудын
вуйлатышыже А.БОГОЛЮБОВА
ямдылен